

Nr 340.

Godkänd av första kammaren den 15 juni 1921.

Godkänd av andra kammaren den 15 juni 1921.

Riksdagens skrivelse till Konungen angående vidtagande av åtgärder beträffande utlåningsrörelsen till enskilda järnvägar.

(Bankoutskottets utlåtande nr 63.)

Till Konungen.

Vad som förekommit vid behandlingen av en utav riksdagens revisorer framställd anmärkning angående av Hultsfred—Västervik—Åtvidaberg—Bersbo järnvägsaktiebolag verkställd teckning av aktier i främmande järnvägsaktiebolag har givit riksdagen anledning att till granskning upptaga frågan om den utlåningsrörelse, som staten nu utövar för understödjande av enskilda järnvägsföretag, och därvid särskilt undersöka, huruvida denna rörelse kan anses vara ordnad efter riktiga grunder och på ett i allo tillfredsställande sätt. Riksdagen har i följd därav ansett sig böra lämna en kortfattad redogörelse för utvecklingen av sagda lånerörelse och vad därmed sammanhänger.

Sedan staten på 1850-talet började med lån understödja enskilda järnvägsföretag, hava intill 1920 års utgång för sådant ändamål utlämnats lån å sammanlagt belopp av 104,142,843 kronor 18 öre, däraf från den s. k. allmänna järnvägslånefonden 100,960,343 kronor 18 öre och från fonden för åstadkommandet av bibanor inom västra delarna av Värmlands, Kopparbergs och Jämtlands län (den s. k. bibanefonden)

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 14 saml. Nr 340—341.

3,182,500 kronor. Vid sistnämnda tidpunkt utgjorde statens återstående kapitalfordran å dessa lån 59,135,187 kronor 19 öre.

En stor del av de järnvägsaktiebolag, som erhållit låneunderstöd, fullgöra ej behörigen stadgade avbetalningar å sina lån, till följd varav de häfta i större eller mindre förfallen skuld till staten. Vid 1920 års slut häftade inalles 25 bolag i sådan skuld till sammanlagt belopp av 8,626,032 kronor 58 öre. Genom avskrivning eller på annat sätt hade å statslån till järnvägsaktiebolag vid samma tid uppkommit förluster å inalles 3,752,934 kronor 65 öre.

Till en början beviljade riksdagen låneunderstöd för varje särskilt järnvägsföretag. Allt ifrån år 1871 har riksdagen emellertid för sådant ändamål anslagit visst belopp att utgå under fem år med $\frac{1}{5}$ årligen. Dessa anslag hava ställts till Eders Kungl. Maj:ts förfogande med bemyndigande för Eders Kungl. Maj:t att anvisa av Eders Kungl. Maj:t beviljade understödsbelopp att utgå i enlighet med vissa villkor och bestämmelser, som av riksdagen fastställts. Sedan en följd av år må låneunderstöden från allmänna järnvägslånefonden utgöra högst hälften av anläggningskostnaden enligt det fastställda kostnadsförslaget. Lånen från den år 1911 bildade bibanefonden må utgå med högst tre fjärdedelar av samma kostnad. Eders Kungl. Maj:t skall insätta en med särskild instruktion försedd ledamot i direktionen för varje järnvägsbolag, som innehar lån av staten, och utse en revisor att deltaga uti granskningen av bolagets förvaltning och räkenskaper. Förslag å för dessa uppdrag lämpliga personer avgives av vederbörande Konungens befallningshavande. Det åligger fullmäktige i riksgäldskontoret att behörigen tillhandahålla och utbetala de belopp, som Eders Kungl. Maj:t för ifrågavarande ändamål anvisat. Fullmäktige hava ock att förvalta lånen samt till statskontoret inleverera inflytande räntor och kapitalavbetalningar å desamma.

Utöver den i § 22 av riksgäldskontorets reglemente stadgade föreskriften för fullmäktige att, om anledning därtill gives, söka förebygga, att med statslån understött järnvägsbolags inkomster, med åsidosättande av bolagets skyldighet att erlægga föreskriven inbetalning till riksgäldskontoret, användas till bestridande av andra utgifter än sådana, som äro nödvändiga för järnvägsdriftens uppehållande, åligger det enligt § 60 av samma reglemente fullmäktige att, efter erhållen del av revisionsberättelserna rörande bolagens förvaltning och räkenskaper, taga under överbägande, huruvida några åtgärder erfordras för bevarande av riksgäldskontorets rätt och säkerhet för de utgivna lånen fortsatta likviderande.

Enligt vad riksdagen inhämtat, pläga fullmäktige gent emot bolag, som ej behörigen fullgöra sin betalningsskyldighet för erhållna statslån, förfara på följande sätt. När anmälan från riksgäldskontorets kameralbyrå inkommit till fullmäktige angående försummad inbetalning, uppdraga fullmäktige, därest ej vederbörande bolag i förväg, på sätt fullmäktige finna sig böra godtaga, anmält sin oförmåga, åt ombudsmannen att från bolaget infordra förklaring. I händelse denna förklaring synes fullmäktige tillfredsställande, besluta fullmäktige endast att i sinom tid överlämna densamma till riksdagens revisorer, varemot i annat fall ytterligare uppgifter infordras från bolaget. Den utredning, som därigenom åstadkommes, tillhandahålles sedermera revisorererna. Uppgift å de bolag, som underlåtit att fullgöra sin betalningsskyldighet, lämnas till riksdagen i de berättelser, som årligen avgivas av fullmäktige.

Frågan om orsakerna till att en stor del av de med statslån understödda järnvägsbolagen ej fullgjort sina förpliktelser gent emot staten, och om de åtgärder, som i anledning därav böra vidtagas för bevakande av statens rätt, har flera gånger varit föremål för behandling av riksdagens revisorer och bankoutskott samt riksdagen. Så förekom vid 1905 och 1910 års riksdagar förslag om skärpt kontroll å kostnadsberäkningarna för enskilda järnvägsanläggningar. Detta ledde till att sagda beräkningar numera uppgöras med större noggrannhet samt att kontroll från statens sida äger rum även under utförandet av själva arbetet med järnvägarnas anläggning. — I skrivelse till 1913 års statsrevisorer meddelade fullmäktige, att det i åtskilliga fall inträffat, att järnvägsbolag, som innehade statslån, använde av trafiken uppkomna överskott till betalning av enskild gäld, under det att likviderandet av ränta och amortering å statslånen åsidosattes. Denna fråga behandlades av revisorererna och sedermera av 1914 års bankoutskott; något bestämt uttalande, huru i dylika fall borde förfaras, gjordes emellertid ej vare sig av revisorererna eller utskottet. Utskottet uttalade som sin mening, att frågan om bolagens underlåtenhet att fullgöra sin betalningsskyldighet vore av stor statsfinansiell betydelse och en så viktig angelägenhet, att den borde följas med uppmärksamhet. Emellertid borde även nödig hänsyn tagas till de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna, och utskottet ansåg, att de i §§ 22 och 60 i riksgäldskontorets reglemente meddelade föreskrifterna gäve åt fullmäktige en så vid handlings- och prövningsrätt, att den borde vara tillfyllest.

En annan orsak till bolagens underlåtenhet att fullgöra sin betalningsskyldighet för statslånen framhölls av 1917 års statsrevisorer; de fäste nämligen uppmärksamheten på att vissa järnvägsbolag, i stället

för att verkställa föreskrivna inbetalningar å statslånen, använt sitt trafiköverskott till anskaffande av ny rullande materiel, nybyggnad och likartade ändamål. Bankoutskottet vid 1918 års lagtima riksdag avgav häröver yttrande, vari utskottet, med understrykande av vad 1914 års bankoutskott anfört, för riksdagen omförmälde vad i ärendet förekommit.

Härjämte torde böra erinras om, att fullmäktige i sin berättelse till 1910 års riksdag även framhållit angelägenheten därav, att de beräkningar rörande ifrågasatta järnvägars avkastningsförmåga, som lades till grund för låneunderstödens beviljande, bleve uppgjorda med största omsorg och underkastades noggrann prövning. Några särskilda åtgärder från statsmakternas sida hava dock ej, såvitt riksdagen har sig bekant, vidtagits i anledning av detta uttalande.

Enligt riksdagens mening kunna varken det hittills tillämpade förfaringssättet vid beviljande av låneunderstöd för enskilda järnvägsanläggningar eller gällande bestämmelser för låns utlämnande och förvaltning eller sättet för dessa bestämmelsers tillämpning anses tillfredsställande. För ett bättre tillvaratagande av statens rätt och intressen synas riksdagen ändrade föreskrifter i åtskilliga avseenden erforderliga; och anser sig riksdagen i detta sammanhang böra i korthet angiva vissa huvudsynpunkter, som vid en eventuell omläggning av ifrågavarande lånerörelse synas böra tagas i beaktande.

Till en början vill riksdagen då framhålla, att såväl allmänna järnvägslånefonden som bibanefonden, från vilka lånemedel anvisas, enligt riksdagens mening böra tagas i anspråk för understödjande av endast sådana företag, vilka kunna antagas hava möjligheter att i behörig ordning förränta och amortera beviljat statslån, och torde för detta ändamål böra meddelas föreskrifter i den riktning, fullmäktige i riksgäldskontoret ifrågasatte i sin berättelse till 1910 års riksdag. Att med lånemedel understödja även företag, som ej kunna förväntas bliva bärkraftiga, innebär att på kommande generationer överflytta bördan av de upplånade medlens förräntande och amorterande. Därest det i särskilda fall skulle kunna anses vara ett statsintresse att med allmänna medel bidra till tillkomsten jämväl av dylika järnvägsföretag, bör detta ske med anlåtande av andra statsinkomster än lånemedel, vare sig understödet lämnas i form av lån eller direkt anslag.

Den tillsyn, som fullmäktige i riksgäldskontoret för närvarande utöva över de bolag, som ej behörigen erlægga sina inbetalningar å statelånen, synes emellertid riksdagen ej tillfredsställande. Såsom framgår av den redogörelse, riksdagen ovan lämnat, inskränka sig fullmäktige

i allmänhet till att infordra bolagsstyrelsernas förklaringar i anledning av uteblivna inbetalningar och att sedermera överlämna dessa till statsrevisorerna. Det är emellertid uppenbart, att varken riksdagens revisorer eller bankoutskott, samtidigt med fullgörande av sina övriga uppgifter, under den relativt korta tid, som står till buds, äro i tillfälle att ombesörja erforderliga utredningar för en allsidig prövning av orsakerna till de försummade inbetalningarna och av de åtgärder, som böra ifrågakomma.

För ernående av en fullt säker kännedom om vederbörande bolags ställning och dess förutsättningar att kunna fullgöra vederbörliga inbetalningar till staten synes det riksdagen nödvändigt, att fullmäktige åtminstone i vissa fall — såsom innevarande år skett i fråga om Hultsfred — Västervik — Åtvidaberg — Bersbo järnvägsaktiebolag — låta med anlitan av i järnvägstekniska frågor sakkunnigt biträde verkställa en grundlig undersökning av järnvägsbolagens förvaltning.

För övrigt vill riksdagen ifrågasätta, huruvida ej fullmäktige i riksgäldskontoret böra regelbundet beredas tillfälle att yttra sig över inkommande låneansökningar, innan dessa av Eders Kungl. Maj:t företagas till avgörande.

Av redogörelse, som förut lämnats, framgår, att Eders Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande Konungens befallningshavande utser såväl en ledamot i styrelsen som en revisor för varje järnvägsbolag, som innehar statslån. Enligt riksdagens mening är det lämpligt, att staten alljämt är representerad i bolagets styrelse och revision. Det torde emellertid kunna ifrågasättas, huruvida ej en förändring i sättet för dessa ombuds tillsättande bör äga rum. Det synes ligga i sakens natur, att Konungens befallningshavande vid uppgörande av sina ifrågavarande förslag, vilka nästan utan undantag lära av Eders Kungl. Maj:t följas, bereda ett väsentligt inflytande åt ortens och vederbörande järnvägsbolags speciella intressen. En omläggning av sättet för utseendet av ifrågavarande statens ombud synes riksdagen sålunda önskvärd. Enligt riksdagens mening torde vid den utredning, som riksdagen ifrågasätter, böra tagas under omprövning, huruvida ej ombuden lämpligen böra utses av och bliva närmast ansvariga inför den myndighet, som förvaltar lånen, d. v. s. fullmäktige i riksgäldskontoret.

Enligt gällande bestämmelser för lån från allmänna järnvägslånefonden hava bolag, vilka ej i föreskriven ordning erlägga till betalning förfallna belopp, att därå gälda ränta, som med en halv procent överstiger låneräntan. Det synes riksdagen böra övervägas, huruvida ej denna överränta eller straffränta, vad beträffar lån, som framdeles komma

att utlämnas, bör höjas, så att den åtminstone ej understiger den effektiva ränta, staten själv måste betala vid sin upplåning.

Vidare bör enligt riksdagens mening undersökas, huruvida den förmån, som järnvägsbolagen för närvarande åtnjuta i form av anstånd med erläggande av räntor å statslånen för viss tid, bör bibehållas oförändrad. Enligt nu gällande bestämmelser äro bolagen ej skyldiga att genast erlægga den ränta, som å lyftade lånebelopp upplöper under tre år — beträffande bibanefonden fyra år — från lyftningsdagarna, utan skall sagda ränta inbetalas först sedan hela lånekapitalet och all annan ränta guldits. Denna s. k. anståndsrenta löper dock ej längre än till dess ett år (för bibanefonden två år) förflutit från det järnvägen öppnats för trafik och kommer därför i vanliga fall att tillgodonjutas något kortare tid än tre respektive fyra år. Men även med denna begränsning innebär den långt framskjutna inbetalningstiden för anståndsrentan en uppoffring för staten. Vid sådant förhållande och då anståndsrentans bokföring vållar ej ringa arbete för såväl riksgäldskontoret som bolagen, synes det riksdagen jämväl böra tagas under omprövning, huruvida ej, därest en lindring i betalningsvillkoren även för framtiden anses böra medgivas de låntagande bolagen under den första tiden efter lånens utlämnande, detta bör ske i form av någon tids räntefrihet, såsom för övrigt tidigare varit fallet.

I skrivelse den 2 maj 1921 till Eders Kungl. Maj:t i fråga om Hultsfred—Västervik—Åtvidaberg—Bersbo järnvägsaktiebolag hava fullmäktige i riksgäldskontoret ifrågasatt, huruvida ej i de bestämmelser, som framdeles kunna komma att meddelas angående villkoren för låneunderstöd åt enskilda järnvägsföretag, bör införas en föreskrift av innehåll, att de järnvägsbolag, vilka ej behörigen fullgöra sin betalningskyldighet för erhållna statslån, endast efter av Eders Kungl. Maj:t i varje särskilt fall lämnat medgivande må inköpa andra järnvägar, teckna aktier i järnvägsbolag eller eljest vidtaga åtgärder, som innebära utvidgning av bolagets verksamhetsområde. Jämväl denna synpunkt anser riksdagen böra beaktas vid den utredning, som riksdagen ifrågasätter.

Under åberopande av vad sålunda blivit anfört får riksdagen anhålla, att Eders Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning av frågan om statens utlåning för understödjande av enskilda järnvägsföretag samt därefter vidtaga de åtgärder, vartill utredningen må föranleda.

Stockholm den 15 juni 1921.

Med undersåtlig vördnad.